

В.А. Бушаков

**ТОПОНІМІЯ ОКРУГИ
СІЛ БІЮК-УЗЕНЬБАШ
ТА КУЧУК-УЗЕНЬБАШ
(до питання про походження
кримських урумів)**

Південно-західній частині Кримського півострова у верхів'ї (кт *özenbaş*) Бельбеку, Вітоки якого беруть початок на північних схилах Яйли, розташовані гірські села *Біюк-Узеньбаш* (нині рос. *Счастливое*, укр. *Щасливе*) та *Кучук-Узеньбаш* (рос. *Много-речье*, укр. *Багаторіччя*). Згідно з Відомістю від 1783 року, до Мангупського кадиліку Бакчесарайського каймакамства Кримського ханства належали село Узеньбаш, що складалося із трьох частин, та Кучук-Узеньбаш, що складалося із двох частин [Камеральное описание, 41]. 1865 року Біюк-Узеньбаш та Кучук-Узеньбаш входили до Ялтинського повіту, в них мешкали татари. У першому селі було 143 двори, 5 мечетей і 1552 душі мешканців, у другому – 52 двори, 2 мечеті й 401 душа мешканців [Список, 98]. До переселення кримських християн у 1778–1779 рр. із Кримського ханства до Північного Приазов'я у цих селах жили тюркомовні християни-уруми, які відмовилися залишити Крим і прийняли іслам (див. [Араджиони 1999, 46]). У сусідньому селі Татар-Османкой, судячи з його назви, мешкали татари й османи, тобто турки. У сусідніх селах Багатир та Керменчік жили уруми, а у селі Стиля – грекомовні християни-румеї. Мешканці цих сіл вийшли до Приазов'я, де заснували села Богатир (разом із вихідцями з урумського села Лака), Керменчік (разом із вихідцями з урумських сіл Шурю, Бія-Сала та Улу-Сала) і Стиля (див. [Бертъе-Делагард 1914, 7–8, Карта Юго-Западного Крыма]).

У тюркській топонімії округи Біюк-Узень-баша та Кучук-Узеньбаша проглядаються сліди грецького субстрату, що може свідчити про грекомовність урумів у минулому. О.Л. Бертъе-Делагард, А.О. Білецький, Т.М. Чернишова та інші вчені вважали, що предки кримських урумів говорили грецькими говірками, а згодом були тюркізовані. На підставі історіографічних матеріалів, полемізуючи з О.М. Гаркавцем, на думку якого, предками урумів були кипчаки-половці, що прийняли грецьке православ'я, М.А. Араджионі переконливо доводить спільне походження кримських румеїв та урумів і грекомовність урумів у минулому [Араджиони 1993, 145–146, 151]. М.А. Араджионі слушно вважає, що близькість усіх сільських поселень урумів до столиці Кримського ханства – Бахчисарая, тісні контакти з численним та домінуючим у соціально-економічній сфері татарським населенням спричинили втрату християнами Південно-Західного Криму румейської мови [Араджиони 1993, 151]. Сам О.М. Гаркавець виявив в урумських діалектах Надазов'я потужний грецький субстрат, що проявляється на фонетичному, морфологічному та лексичному рівнях [Гаркавец 1988, 8–35; Гаркавец 1999, 11–13].

Завдання статті полягає в лексико-семантичному аналізі історичної топонімії округи сіл Біюк-Узеньбаш та Кучук-Узеньбаш, представленої на картосхемі [Дервиш Мустафа огьлу Аджи Нурий эфенди ве Белянский Игорь 2003]1, щоб виявити можливі субстратні румейські компоненти у топонімах і на їхній основі дійти відповідних етнолінгвістичних висновків. Топонімія округи саме цих сіл, оскільки озеньбаські татари – прямі нащадки урумів, є благодатним матеріалом для вирішення проблеми етногенезу кримських урумів засобами ономастики.

Можна припустити, що тюркський ойконім *Özenbaş*, що означає 'витік, верхів'я ріки' (букв. 'голова ріки') є калькою первинної румейської назви **Κεφαλόποταμι*, **Τιφάληπυ-ταμь*, пор. нг *κεφαλόβρυση* (букв. 'голова джерела').

Тюркським географічним назвам притаманний двокомпонентний склад. Другим компонентом, як правило, є географічний (орографічний чи гідрографічний) термін, який виконує функцію оронімічного чи гідронімічного форманта, тому засвідчені на картосхемі топоніми поділено нижче на групи за географічними термінами, що входять до їхнього складу. Залежно від їхнього складу деякі топоніми входять до двох чи навіть трьох груп.

**Топоніми округи сіл Біюк-Узеньбаш та Кучук-Узеньбаш,
до складу яких входять географічні терміни**

alan кт. галявина

Аланчих-узень (інакше Ляпата-узень);

bağca кт. bağce т сад > нг цпаџџес город, сад

Артна-бахча, Аптах-багча, Бай-Куртсеїт-бахчаси, Куртсеїтін-бахчаси, Хайредін-бахча;

bayır кт. т гора, пагорб, узвишся, схил, гори, косогір > нг цпаіри крутий схил

Аганин-хору-баїри, Ахлаплих-баїр, Білікая-баїри (т. Білікля [Белянский, Лезина, Суперанская 1998]), Гільсея-баїри, Джин-баїр, Джума-джамаї-баїри, Казакра-баїри (інакше Бодене-кыр), Каракози-баїри (двічі), Кільсе-баїри, Копек-бугази-баїри, Лапата-баїри, Левкан-баїри, Ломка-баїри, Ляйля-баїри, Махальдур-баїри, Оксек-бурун-баїри (інакше Оксек-хир, Донга-хая), Міхріс-баїр, Ольмесхир-баїри, Рахиджи-Сеїдамет-баїри, Ставра-баїр, Счанчих-баїр, Сююру-бурун-баїри, Топечік-баїр, Тюннюк-баїр, Харга-бурун-баїри, Хардіс-баїри, Фтекнін-баїри, Х'єлі-баїри, Хирлар-баїри, Хойданін-баїри, Хоянчих-баїри, Чатул-Мустафа-баїри, Шурбайи-баїр;

boğaz кт. т ущелина, гірський прохід, перевал >

нг цпаубџі гірський прохід, ущелина

Аутка-богаз-сокак (інакше Іограф-богаз, Копек-богаз, Фуліс-богаз, Япрахли-голь-богаз), Бойка-богаз-дере, Боюк-богаз (інакше Орта-богаз-бурун), Комботло-богаз, Копек-богаз, Кучук-богаз (інакше Хуш-хая-богаз-бурун), Лапата-богаз, Махальдур-богази, пор. Махальдур-баїри, Орта-богаз-бурун (інакше Боюк-богаз), Хуш-хая-богаз-бурун (інакше Кучук-богаз);

buğun кт. т мис, виступ

Донуз-бурун-хая, Курушлюк-бурун, Оксек-бурун-баїри (інакше Донга-хая, Оксек-хир), Орта-богаз-бурун (інакше Боюк-богаз), Сююру-бурун-баїри, Харга-бурун-баїри, Хуш-хая-богаз-бурун (інакше Кучук-богаз);

cağır кт. т чаїр, лука (гірська);

угіддя (сіножать, сад, город і т.п. у горах) > нг цпаіри луг

Аваджан-чаїри, Алівсі-чаїри, Аталіхнін-чаїри, Бадакі-чаїр, Бай-Мустафа-чаїри, Базир'янін-чаїри, Бастеля-чаїр, Башланту-чаїр, Бойка-чаїр, Валівля-чаїри, Дар га-чаїр, Дарха-чаїр, Джебівзіл-чаїр, Джібернін-чаїри, Допус-чаїр, Ексібїр-чаїри, Епсарі-чаїр, Зухурбати-чаїри, Калбазин-чаїри, Камбопла-чаїри, Куртілер-чаїр, Куртма-чаїри, Макрузень-чаїр, Манах-чаїри, Месубура-чаїри, Мешанін-чаїри, Мейля-чаїр, Нанзрух-чаїр, Наян-чаїри, Панілер-чаїр, Папієрлер-чаїри, Сиримлар-чаїри, Смольму-чаїр, Тапчанлар-чаїр, Тапорин-чаїри, Теренчикур-чаїри, Топе-чаїр (інакше Хойляр-хир), Топузун-хоруву-чаїри, Узун-чаїр, Ускулі-єрі-чаїри, Устюра-чаїри, Фулевата-чаїри, Фтекнін-чаїри (інакше Фтекнін-тюбу), Хапсіхор-хоруву-чаїри, Харалма-чаїр (інакше Хошлар), Харатух-Зейнаб-чаїри, Хаячих-чаїр, Хор-чаїр, Хирларин-чаїр, Хорулар-чаїри, Хошлар-чаїри, Чаліхнін-чаїри, Чамних-чаїр (інакше Янги-даг), Чихрись-чаїри (інакше Ставра-даги), Чобан-Асанін-чаїри, Чоїнлер-чаїр, Шорі-чаїр, Юрвата-чаїри, Юрка-чаїри, Юртуз-чаїр, Яніс-чаїри;

cesme кт, т джерело; фонтан

Аша-чешме;

soqraq кт джерело

Аша-чокрак, Беш-текне-чокрак, Бонапарт-чокрак, Боюк-чокрак, Бурузбака-чокрак, Дарха-чокрак, Екі-текне-чокрак, Камарнин-чокрак, Сари-Асан-чокраки (інакше Озенін-козію), Сюнгурта-чокрак, Таш-чокрак, Текнечік-чокрак, Хатмер-текне-чокрак;

**suqur кт, sukur т яма, заглиблення,
котлован, вибоїна, низовина, лощина**

Дерен-Чокур, Чукур-Чаір;

dere кт, т гірська долина, ущелина, балка; струмок

Аваджан-дере, Артна-голь-дере, Алабуха-дере (інакше Джейнем-дере), Ахлаплих-дере (інакше Ахлаплик, Татар-Осман-дере), Ашлама-дере, Багатир-дере (інакше Караїм-дере), Бойка-богаз-дере, Бойка-дере, Борсук-дере, Борузбака-дересі, Бурузбака-Борчи-дересі, пор. Борчілер, Боюк-дере, Бурма-дере (двічі), Готемлік-дере, Джевізілік-дере, Джейнем-дере (інакше Алабуха-дере), Джемлял-дере, Дженнем-дере, Дурла-дере, Караїм-дере (інакше Багатир-дере), Кардіс-дере, Катарак-дере, Кіпія-дересі, Кіпія-дере, Куртли-дере, Левка-дере, Магамал-дере, Манах-дере (інакше р. Манаотра [Белянский, Лезина, Суперанская 1998]), Мандір'я-дере, Масубура-дере, Паниєр-дере, Папусюк-дере, Пукаді-дере, Саулух-су-дере, Ставра-дере, Стауран-дере, Татар-дере, Татар-Осман-дере (інакше Ахлаплик, Ахлаплих-дере), Терен-дере, Улухлар-дере, Фелі-дере, Фідерош-дере, Фундуклик-дере, Ханли-дере (двічі), Хапли-дере, Хоша-дере, Чихрись-дере, Яман-дере;

**egrek кт, eğrek ~ eğlek т місце, де можна посидіти, відпочити,
прохолодне місце, де відпочиває стадо під час полуденної спеки**

Алхаз-егереті-чаіри;

etek кт, т підніжжя, підшва (нагорба і т.п.)

Яйлалар-ететі, Яйлаларин-етеклері;

endek кт, hendek т рів, канава

Ендек (інакше Бодене-кир, Алі-паша);

göl кт, т озеро

Артна-голь-дере, Голлер-озень, Караголь (інакше Амбар-голь), Япрахли-голь-богаз (інакше Аутка-богаз-сокак, Іограф-богаз, Копек-богаз, Фуліс-богаз);

каньон рос. каньйон, kanyon т

Боюк-каньон;

köz кт око; отвір, діра; джерело; гірський прохід

Дерен-козію, Озенін-козію (інакше Сари-Асан-чокраки);

maalle кт, mahalle т квартал

maale ~ mayle ~ meyle урум.,

махала рум. квартал, вулиця, куток

Аша-майле, Бонапарт-майле, Мейля – назва водяного потоку Ная нижче гирла бокового яру Харавля у верхів'ї Бельбеку, Мейля-чаір, Юкари-майле, Яны-майле-баіри;

otar кт пасовище, луг; хутір

Кучук-отар-дере (поряд двічі), Отар-дере, Отар-чаір;

özen кт ріка

Аланчих-узень (інакше Ляпата-узень), Артна-озень, Аша-озень, Бельбек-озень (інакше Узенбаш-озені), с. Біюк-Озенбаш, Боюк-Озеньбаш-озень, Джамі-озень, Істіля-озень, Кара-піченья-озень, Куру-озень, Макрузень-чаір, Озенін-козю (інакше Сари-Асанчокраки), Сиджак-озень, Узенбаш-озені;

özenbaş кт верхів'я ріки

с. Боюк-Озеньбаш, Боюк-Озеньбаш-озень, с. Кічік-Озенбаш, Кічік-Озенбаш-хая (інакше Хуш-кая-баір);

qaya кт, kaya т скеля

Аюн-Курма-Кая, Багатир-хая (інакше Бойка), Білікая-баіри, Бойка-хая (інакше Орта-хая), Борсух-хая, Джин-хая (двічі), Донга-хая (інакше Оксек-бурун-баіри, Оксек-хир), Донуз-бурун-хая, Ішільген-хая, Каплу-хая (інакше Алтин-бешік), Хапли-хая, Хаплу-хая-коба, Кічік-Озенбаш-хая (інакше Хуш-хая-баір), Музирджинин-хаяси, Орта-хая (інакше Бойка-хая), Сари-чіф-хая, Софраташ-хаяси, Сютра-хая, Хараул-хая, Хаячих-чаір, Хвелі-Кая ~ Х'слі-Кая [Белянский, Лезина, Суперанская 1998], Х'слі-хаясин-тюбе, Хуш-хая (двічі), Хуш-хая-баір (інакше Кічік-Озенбаш-хая), Хуш-хая-богаз-бурун, Чатал-хая, Яман-таш-хая;

qır кт, kır т пагорб, узвиштя

Балабанин-хири, Бодене-кир (інакше Казакра-баіри), Оксек-хир (інакше Донга-хая, Оксек-бурун-баіри), Бодене-хир (інакше Ендек, Алі-паша), Хирлар-баіри, Хирлар-дере, Хирлар-яр, Хирларин-хири, Хирларин-чаір, Хойданин-хири, Хойляр-хир (інакше Топе-чаір), Юксек-кир;

qoba кт печера

Авантюра-хоба, Алімнин-хобаси, Борсух-хоба, Іограф-хоба (інакше Монастир-хоба), Тувар-коба, Хаплу-хая-коба;

**qoruv кт огорожена лугова або лісова ділянка у приватному користуванні,
(пор. т koru лісок, гай, кт qoruq, т koruk заповідник)**

Аганин-хору-баіри, Ашламаджи-хоруву, Сеїтабла-агани-хоруву, Топузун-хоруву-чаіри, Хорулар-чаіри;

qos кт кошара

Ендек-хош-чаір, Ованес-кош-чаіри, Хошлар (інакше Харалма-чаір);

quyu кт, kuyu т колодязь

Артна-Кую;

sirt кт, т гребінь, хребет (гори)

Сиримларсирт-яр;

soqaq кт, sokak т стежка

Аутка-богаз-сокак (інакше Іограф-богаз, Копек-богаз, Фуліс-богаз, Япрахли-голь-богаз), Істіля-богаз-сокак;

sırım кт стрімчак, бескид

Сиримларсирт-яр, Сиримлар-чаіри, Сиримчихлар-чаіри;

sirt кт, т гребінь, хребет (гори)

Сиримларсирт-яр;а

suv кт, su т вода; ріка

Іохаган-су, Саулух-су-дере, Чок-су;

tapcan кт уступ

Тапчанлар-чаїр;

taş кт, т камінь

Софраташ-хаяси, Таш-чокрак, Яман-таш-хая;

dağ кт, т, tav кт гора; гірський ліс

Янги-даг (інакше Чамних-чаїр), Ставра-даги (інакше Чихрись-чаїри), пор. Ставра-байир, Янган-тав-чаїри;

tekne кт, т корито; кт вимиті водою у камені заглибини

Беш-текне-чокрак, Екі-текне-чокрак, Хатмер-текне-чокрак;

töbe ~ töpe кт, tere т пагорб

Еуля-тьопе, Топе-чаїр (інакше Хоїляр-хир);

tüp кт, dip т дно; низ, tübü кт низ (чогось)

Яйля-тюбу-чаїри, Х'єлі-хаясин-тюбе, Фтекнін-тюбу (інакше Фтекнін-чаїри);

yar кт яр, обрив

Бойка-яр, Дурла-яри, Кумен-яр, Кумин-яр, Сиримларсирт-яр, Хирлар-яр;

yayla кт, yáyla т яйла (літнє гірське пасовище); нагір'я, верховина

Ахчибарка-яйла, Буюк-тавиан-яйла, Варавля-яйла, Дерекой-яйляси, Зігадія-яйла, Льча-яйла, Казакра-яйла, Кайменлер-яйла, Келамет-яйла, Мандір'я-яйла, Мамут-кунья-яйла, Орта-тюс-яйла, Сари-яйла, Татра-яйласи, Хура-фелля-яйласи, Черчеля-яйласи, Яйлар-етегі, Яйля-тюбу-чаїри, Яман-яйла;

yer кт, т земля; місцина; місце

Єр-Бара, Ускулі-єри-чаїри, Ускулі-єр;

катарра́ху ~ катáррахо нг гірський хребет

Катарак-дере;

тоўрла нг гірка, купа

Дурла-дере (двічі), Дурло-яр;

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТОПОНІМІВ

Аваджан-дере (поряд Аваджан-чаїри), також г. Аваджан [Суперанская, Исаева, Исхакова 1997, 215] – прізви. Аваджан біюкузеньбаських татар [Озенбашлы 1992, 46] (**Navva** Єва + **can** душа), **dere**;

Аваджан-чаїри (поряд Аваджан-дере) – прізви. Аваджан біюкузеньбаських татар [Озенбашлы 1992, 46], **çayır**;

Авантюра-хоба – рос. **авантюра, qoba**;

Аганин-хору-баїри – **ağa** пан, **qoruv, bayır**;

Алабуха-дере (інакше Джейнем-дере) – **alabuğa** форець, **dere**;

Аланчих-узень (інакше Ляпата-узень) (р. Алачук, або ущ. Куру-Узень [Рухлов 1915, 302]) – **alan** + дем. афікс **-çiq, özen**;

Алівсі-чаїри – антр. Алівсі (а 'Alī + **Vaşı** "опікун, виконавець заповіту" (*enimet* халіфа Алі), **çayır**;

Алімнин-хобаси – ім'я ч.

Alim [Озенбашлы 1992, 14], **qoba**;

Алла-Буа (урочище на південному сході від с. Кучук-Узеньбаш) [Рухлов 1915, 301], див. Алабуха-дере;

Алла-Буха-Текне (джерело в ур. *Алла-Буха*) [Суперанская, Исаева, Исакова 1997, 353], див. *Алабуха-дере* – **tekne**;

Алмалих-Су (два джерела поблизу ск. *Сююр-Кая*) [Рухлов 1915, 305] – **almalıq** яблуневий сад, **suv**;

Алмалих-Узень (лівий рукав р. *Алачук*, верхня частина якого називається яр *Куру-Узень*) [Рухлов 1915, 302] – див. попередню назву, **özen** ріка;

Алмалих-чокрак (джерело у б. *Чаан-Баір*) [Рухлов 1915, 305] – **almalıq, çoqraq**;

Алтин-бешик (інакше *Хаплу-хая*) – **altın** золото; золотий, **beşik** колицка;

Алхаз-егерегі-чаір – **egrek, çayır**;

Амбар-голь (інакше *Караголь*) – **ambar** ~ **anbar** клуня, сховище, **suv anbarı** водосховище, **göl**;

Апнах-багча – прізви. *Апнах* біюкузеньбаських татар [Озенбашлы 1992, 46], пор. прізви. *Апак* та *Апнак* у караїмів [Караимско-руско-польский словарь, 674], від кт **ap-aq**, кар. **ap-aq** ~ **ap(p)ak**, урум. **ap-ax** білий-прєбілий, урум. **ap-rah** білісінський, **bağça**;

Артна-бахча, пор. *Артна-голь-дере*, *Артна-Кую* та *Артна-озень* – **art(i)na** задній? (тлумачення слова див. нижче), **bağça**;

Артна-голь-дере, пор. *Артна-бахча*, *Артна-Кую* та *Артна-озень* – **art(i)na, göl, dere**;

Артна-озень, пор. *Артна-бахча*, *Артна-голь-дере* та *Артна-Кую* – **art(i)na, özen**;

Артна-кую (колодязь між б. *Манаготра* та *Майле*) [Рухлов 1915, 299], пор. попередні назви з компонентом *Артна-* – **art(i)na, quyu** колодязь;

art(i)na за ним, позад нього, ззаду, позаду – післяйменник, утворений від іменника кт **art** спина; задня сторона, задня частина (*чогось*); зад; зворотний (протилежний) бік; простір, що розташована позаду (*когось, чогось*); задній. Лексема представлена в назвах *Артна-бахча*, *Артна-голь-дере*, *Артна-Кую*, *Артна-озень* та б. *Артна-дере* [Рухлов 1915, 307], пор. урумські топоніми *Арт оба* ~ *Арту оба* (**оба** пагорб, курган), *Арту Тарама* (**tarama** яр, яруга, балка, долина, рів, рівчак) у Північному Приазов'ї, які Є.С. Отін пов'язує з тюрк. **art** задня сторона; пагорб; гірський прохід; урвисте місце – “Пагорб позаду (*чогось*)” або “Пагорб з урвистими схилами” [Отин 2000, 23], *Артоба обалар* “Пагорби *Артоба* – Задні гори” (місце складання здохлятини, падла в с. Богатир та Камара) [Гаркавец 2000]. *Арту оба* й *Арту Тарама* можна ще пов'язувати з урум. **artu** ритуальний пиріг, коровай з яйцем зверху, який печеться на Проводи, чи **Artu** Проводи [Гаркавец 2000]. Проводи (рос. *Радоница*) – день поминання померлих родичів – припадають на понеділок (у деяких місцевостях – на вівторок) після першого пасхального тижня, тобто Фоминого. Урум. **artu** походить із нг **ἄρτος** хліб; (*частіше мн.*) проскура. У кримських іменах на *Артна-* перший компонент, імовірно, має значення ‘задній’. Оскільки у досліджуваному топоніміконі немає аналогічних назв “передніх об’єктів”, то сад, озеро, колодязь, ріка, балка були зорієнтовані людиною відносно якоїсь єдиної для них точки відліку. Людина, імовірно, іменувала ці об’єкти, перебуваючи на узвишші й орієнтуючись за сторонами світу. “Передньою стороною” правила *кибла* – **qible** *кибла* (*бік, в який повертаються обличчям під час молитви, – напрям до Кааби*); південь, південний бік, пор. такі кримські назви: г. *Хибла-Даг* біля р. Аджибей, камінь *Хибла-Таш* поблизу с. Юкари-Тайган, гал. *Хибла-Алан* біля с. Аджибай, ліс *Кибла-Даг*, півострів *Кибла-Тюп* на північному узбережжі Сиваша. Походження назв на *Артна-* могло бути обумовлене відправленням релігійних обрядів у певних місцях.

Аталіхнин-чаіри – прізви. *Аталіх* біюкузеньбаських татар [Озенбашлы 1992, 46] (**atalıq** наставник, напутник (зокрема, ханських синів), **çayır**;

Аутка-богаз-сокак (інакше *Юграф-богаз*, *Копек-богаз*, *Фуліс-богаз*, *Япрахли-голь-богаз*) – с. *Аутка*, **boğaz, soqaq**;

Ахлаплих-баір – **axlaplıq** грушевий сад, **bayır**;

Ахлаплих-дере (інакше *Ахлаплик*, *Татар-Осман-дере*), пор. гал. *Ахлаплик* та *Кучук-ахлаплик* поблизу с. Байдар (нині Орлине) [Хайсер 2004] – **axlaplıq, dere**;

Ахчибарка-яйла – **yayla**;

Аша-майле – **aşa** ~ **aşağı** нижній, **mayle**;

- Аша-озень – **aşa, özen**;
 Аша-чешиме – **aşa, çeşme**;
 Аша-чокрак – **aşa, çoqraq**;
 Ашлама-дере – **aşlama** саджанець, **dere**;
 Ашламаджи-хоруву – **aşlamacı** садівник, який прищеплює дерева, **qoruv**;
 Аюн-Курма-Кая (скеля в ущ. Ная) [Рухлов 1915, 295] – кт **ayuv**, урум. **ayu ~ ayuv**
 ведмідь, **qurama** збірний, складений; з'єднання, **qaya**;
 Багатир-хая (інакше *Бойка*) – пор. с. *Багатир*, **bağatır** багатир;
 Бадакі-чаїр – **çayır**;
 Базир'янин-чаїри – прізвище. *Базир'ян* біюкузеньбаських татар [Озенбашлы 1992, 46]
 (**bazırgân** купець, торговець < п **bazârgan** те саме);
 Бай-Куртсеїт-бахчаси – антр. *Бай-Куртсеїт* (**bay** бай, багатий, ім'я ч. **Qurtseyit**
 [Озенбашлы 1992, 24];
 Бай-Мустафа-чаїри – антр. *Бай-Мустафа* (**bay** бай, багатий, ім'я ч. **Mustafa**
 [Озенбашлы 1992, 28]);
 Балабанин-хири – антр. *Balaban* (**balaban** великий; мисливський сокіл);
 Бастеля-чаїр – **çayır**;
 Башлану-чаїр – **çayır**;
 Бельбек-озень (інакше *Узеньбаш-озені*) – с. Бельбек, **özen**;
 Беш-текне-чокрак (двічі) – **beş** п'ять, **tekne, çoqraq**;
 Білікая-баїри (г. Белкля ~ Білікля [Рухлов 1915, 296, 301, 304]) – **bel** поперек, ущели-
 на; гірська стежка, **belli** з перехватом; зі стежкою, пор. чаїр *Беллі-Таш* біля с. Теренаїр
 [Суперанская, Исаева, Исхакова 1997, 327], **bayır**;
 Бодене-кир (інакше *Казакра-баїри*) – **bödene** перепел, **qır**;
 Бодене-хир (інакше *Ендек, Алі-паша*) – **bödene, qır**;
 Бойка < *Вйүйк qaya* “Велика скеля”: “хребет *Біюк-Кая* (обозначен на карті ген. штаба
 Хр. *Бойка*)” [Рухлов 1915, 296];
 Бойка-богаз-дере – г. *Бойка*, **boğaz, dere**;
 Бойка-дере (в с. Біюк-Узеньбаш, далеко від г. *Бойка*) – **dere**;
 Бойка-хая (інакше *Орта-хая*) – г. *Бойка*, **qaya**;
 Бойка-чаїр – г. *Бойка*, **çayır**;
 Бойка-яр – г. *Бойка*, **yar**;
 Бонапарт-майле в с. Кучук-Узеньбаш (поряд *Бонапарт-чокрак*) – антр. *Бонапарт*, **mayle**;
 Бонапарт-чокрак (поряд *Бонапарт-майле*) – антр. *Бонапарт*, **çoqraq**;
 Борузбака-дересі (поряд *Борузбака-чокрак*) – **baqa** жаба, **dere**;
 Борсук-дере – **borsıq** борсук, **dere**;
 Борсух-хая – **borsıq, qaya**;
 Борсух-хоба – **borsuq, qoba**;
 Борчі-дересі, пор. *Борчілер* – **dere**;
 Борчілер (інакше пасовище *Борчі* [Суперанская, Исаева, Исхакова 1997, 315]), пор.
Борчі-дересі – афікс мн. **-ler**;
 Борчі-текнечек (джерело у гирлі б. *Борчі*, див. *Борчі-дересі*) [Рухлов 1915, 302], пор.
 дж. *Борчу-Чокрак* біля Алушти, *Бурчі* ~ *Бурчу* у с. Шума, *Бурчу-Чокрак* на г. Демерджи,
Бурчин-Чокраклар на г. Чатирдаг [Суперанская, Исаева, Исхакова 1997, 355] – **tekne** +
 дем. афікс **-çek**;
 Боюк-богаз (інакше *Орта-богаз-бурун*) – **büyük** великий, **boğaz**;
 Боюк-дере – **büyük, dere**;
 Боюк-каньон – **büyük**, рос. **каньон**;
 Боюк-озеньбаш (село) – **büyük, özenbaş**;
 Боюк-озеньбаш-озень – с. *Боюк-Озенбаш*, **özen**;
 Боюк-чокрак – **büyük, çoqraq**;
 Бурма-дере (двічі) – **burma** закручений, витий, **dere**;
 Бурма-текнечек (джерело на правому схилі ущ. *Бурма-дере*) [Рухлов 1915, 301] –
tekne + дем. афікс **-çek**;

- Бурузбака-чокрак* (дж. *Борзбака* у б. *Борбака* [Рухлов 1915, 298] або *Борзбака* у верхів'ї б. Хапли-Дере [Суперанская, Исаева, Исхакова 1997, 355]) (поряд *Бурузбака-дереси*) – **çoqraq**;
Буюк-тавшан-яйла – **büyük, tavşan** заєць, **yaula**;
Валівлея-чаїри (поряд *Варавлея-яйла*) – **çayır**;
Варавлея-яйла (поряд *Валівлея-чаїри*) – рум. **вравлéя** слива (*дерево*), **yaula**;
Вірсінь-Узень (балка) [Рухлов 1915, 305] – нг **βρούση** джерело, фонтан, **özen**;
Гасири;
Гільсея-баїри, пор. *Кільсе-Баїр* та г. *Кільсе-Баїр* біля Великого Каньону [Белянський, Лезина, Суперанская 1998] – кт **kilse**, т **kilise**, п **kelisyu** церква < нг **ἑκκλησία**, **bayır**;
Голлер-озень – **göl** + афікс мн. **-ler, özen**;
Гогемлік-дере – **kögemlik** терник, **dere**;
Дарга-чаїр, пор. *Дарха-чаїр* та *Дарха-чокрак*, – **çayır**;
Дарха-чаїр (поряд *Дарха-чокрак*), пор. *Дарга-чаїр* – **çayır**;
Дарха-чокрак (поряд *Дарха-чаїр*) – **çoqraq**;
Дерекой-яйляси – с. *Дерекой*, **yaula**;
Дерен-козю – **deren** глибокий, **köz**;
Дерен-Чокур (чаїр біля с. Кучук-Узеньбаш) [Суперанская, Исаева, Исхакова 1997, 328] – **deren, çuqur** яма, заглиблення, котлован, вибоїна, низовина, лощина;
Дерзакр-чокрак (джерело біля підніжжя г. *Сютюр-Кая*) [Рухлов 1915, 302] – **çoqraq**;
Джамі-озень – **sami** мечеть; п'ятнична мечеть, **özen**;
Джевізлік – **cevizlik** сад волоських горіхів;
Джевізлік-дере (б. *Джевізлік*, впадає в б. *Бурма-дере* [Рухлов 1915, 301]) – **cevizlik, dere**;
Джевізлік-чаїр – **cevizlik, çayır**;
Джейнем-дере (інакше *Алабуха-дере*) – **dere**;
Джелял-дере – ім'я ч. **Celâl (celâl)** велич, могутність [Озенбашлы 1992, 19], **dere**;
Дженнем-дере – пор. *Джейнем-дере* та **cennet** рай, **dere**;
Джин-баїр – **cin** джин, злий дух, біс, демон, **bayır**;
Джин-хая (двічі) – **cin, qaya**;
Джібернін-чаїри – антр. *Джібер*, **çayır**;
Джітарія – пор. **aq ciger**, рум. **джикгáр áспру** легені, **qara ciger**, рум. **джикгáр máвру** печінка; румейський суфікс мн. **-ия**, поширений в історичній топонімії Криму (див. [Бушаков 2003, 49–50]), пор. назву *Лéвку-та-Джáпья* кількох невеликих пагорбів у румейському с. Чердакли (нині Кременівка), від антр. *Лéвко* ~ *Лéвку* + румейський визначений артикль **та** + урум. **сар** пагорб, узвишся у множині [Отин 2000, 84];
Джума-джамі-баїри – **cuma sami** п'ятнична мечеть, **bayır**;
Донга-хая (інакше *Оксек-бурун-баїри*, *Оксек-хир*) – р. *Донга*, **qaya**;
Донуз-бурун-хая – **doñuz** свиня, **burun, qaya**;
Допус-чаїр – антр. *Допус*, пор. *Топузун-хоруву-чаїри*, **çayır**;
Дурла-дере (двічі) – пор. ск. *Турла-Кая* на північ від Ялти [Белянський, Лезина, Суперанская 1998], **тоўрла, dere**;
Дурла-яри – **тоўрла, yar**;
Дурло-яр – **тоўрла, yar**;
Екі-текне-чокрак – **eki** два, **tekne, çoqraq**;
Ексібір-чаїри – **çayır**;
Ексібір-текнечек (джерело над с. Біюк-Узеньбаш) [Рухлов 1915, 298] – **tekne** + дем. афікс **-çek**;
Ендек (інакше *Бодене-кир*, *Алі-паша*) – **hendek**;
Ендек-хош-чаїр – **hendek, qoş, çayır**;
Епсарі-чаїр – **çayır**;
Еулія-тьоне – **evliya** святі; святий (мн. від **veli**), **töpe**;
Єр-Бара (ліс поблизу с. Кучук-Узеньбаш) [Суперанская, Исаева, Исхакова 1997, 322] – **yer**;
Зігадія-яйла – рум. **згадь** джерело, **yaula**;

- Зухурбати-чаїри – **çayır**;
 Льча-текнечек (джерело, “оточене великим відкладенням туфу”), пор. *Льча-яйла* – **tekne** + дем. афікс **-çek**;
 Льча-яйла, пор. *Льча-текнечек* – **yaula**;
 Іограф-хоба (Монастир-хоба) – агонім **Ευγράφης** (св.) Євграф, **qoba**;
 Іохаган-су – **uqağan** мийний, від **uqa**- прати, мити, купати, **su**;
 Істіля-богаз-сокак – с. *Стіля* ~ *Істіля*, **boğaz, soqaq**;
 Істіля-озень – ойк. *Стіля* ~ *Істіля*, **özen**;
 Ішільген-хая – **işlegen** оброблений, **qaya**;
 Казакра-баїри (інакше *Бодене-кир*), пор. *Казакра-яйла* – **bayır**;
 Казакра-яйла (біля с. Кучук-Узеньбаш), пор. *Казакра-баїри* – **yaula**;
 Кайменлер-яйла – афікс мн. **-lar, yaula**;
 Калбазин-чаїри – антр. *Калбас?* (пор. рос. колбаса), **çayır**;
 Камарнин-чокрак – **çoqraq**;
 Камбопла-чаїри, пор. *Комботло-богаз* – пор. р. *Каболу-Узень* (інакше *Каботлу*, *Комбопло*, *Кобопло-Су*, ліва притока Авунди) [Суперанская, Исаева, Исакова 1997, 338], нг **καμποπουλο** невелике поле (нг **κάμπος** поле, рівнина + дем. суфікс **-πουλ(λ)ο**), **boğaz, çayır**;
 Камбопло (гора [Рухлов 1915, 295]) – **καμποπουλο**;
 Каглу-хая (інакше *Алтин-бешик*), *Хапли-хая* – **qarılı ~ qarılı ~ qarulu** з ворітьми (**qarı ~ qaru** двері, ворота; гірський прохід), **qaya**;
 Караголь (інакше *Амбар-голь*) – **qara** чорний, **göl**;
 Караїм-дере (інакше *Багатир-дере*) – етнонім **караїм** (кар. **Qaray**), **dere**;
 Каракози-баїри (двічі) – **qara** чорний, **qozu** ягня, **bayır**;
 Каракач-чокрак (джерело) [Рухлов 1915, 304] – **qarağaç** в’яз; берест, **çoqraq**;
 Каракач-чокрак-дере (ліве відгалуження яру *Панія-Узень*) [Рухлов 1915, 302] – див. попередню назву, **dere**;
 Кара-Пічен (пасовище на схід від с. Біюк-Узеньбаш) [Суперанская, Исаева, Исакова 1997, 322] – **qara** чорний, **riçen**, рум. **пичан** сіно;
 Кара-піченья-озень, пор. попередню назву – **qara** чорний, ***riçeniya** сіножать? (**riçen** + румейський суфікс **-ня**), **özen**;
 Кардіс-дере (поряд *Хардіс-баїри*) – пор. ск. *Біюк-Кардіс-Кая* та *Картіс-Кая* на північ від с. Нікіта [Белянский, Лезина, Суперанская 1998], обрив Яйли *Кардіс* ~ *Хартись-Кая* біля г. Авінда [Суперанская, Исаева, Исакова 1997, 233] – пор. нг **χάρτης** папір, **χарті** папір; географічна мапа, **harita** географічна мапа, **dere**;
 Катарак-дере – **καταράχι ~ κατάρραχο, dere**;
 Келамет-яйла – антр. *Kelamet* (**kel** паршивий, шолудивий; лисий + ім’я ч. **Ahmet** [Озенбашлы 1992, 14]), **yaula**;
 Кільсе-баїри (руїни давнього монастиря [Рухлов 1915, 303]) – **kilse, bayır**;
 Кінія (джерело у б. *Борузбака*) [Рухлов 1915, 298], пор. *Кінія-дересі*;
 Кінія-дересі (поряд *Кіппія-дере* та *Кіппія-чаїри*) – нг **κήπος** сад; город; бахча + румейський суфікс мн. **-ня, dere**;
 Кіппія-дере (поряд *Кіппія-дересі* та *Кіппія-чаїри*) – див. попередню назву; *Кіппія-чаїри* (поряд *Кіппія-дересі* та *Кіппія-дере*) – нг **κήπος** + суфікс мн. **-ня, çayır**;
 Кічік-Озенбаш (село) – **kiçik ~ küçük** малий), р. *Озенбаш*;
 Кічік-Озенбаш-хая (інакше *Хуш-хая-баїр*) – **kiçik, özenbaş, qaya**;
 Козюткан-топчан (гора) [Рухлов 1915, 305] – **közetken** спостережний, від **közet**-спостерігати, вартувати, **tarçan**;
 Комботло-богаз, пор. *Камбопла-чаїри*, г. *Камбопло* – нг **καμποπουλο, boğaz**;
 Копек-богаз – **köpek** собака, **boğaz**;
 Копек-бугази-баїри – **köpek, boğaz, bayır**;
 Куїн-Тене (гора) [Рухлов 1915, 304] – пор. **qoyun** вівця, баран, **tere**;
 Кумен-яр – **yar**;
 Кумин-яр – **yar**;

Куртілер-чаір – прізвище. *Хурті* біюкузеньбаських татар (ім'я ч. **Qurti**) [Озенбашлы 1992, 23, 46] + афікс мн. **-lar, çayır**;

Куртлі-дере – **qurtlı** з черв'яками; з вовками, **dere**;

Куртма-чаіри – **çayır**;

Куртсеїтін-бахчаси – ім'я ч. **Qurtseyit** [Озенбашлы 1922, 24], **bağça**;

Куру-озень (ущ. *Куру-Узень*, або р. *Алачук* [Рухлов 1915, 302], див. *Аланчих-узень*) – **quru** сухий, **özen**;

Курушлюк-бурун, пор. г. *Курушлюк* на півн. сході від с. Керменчік (нині Високе) [Белянський, Лезина, Суперанская 1998] – **körüşlük** місце зустрічі, місце спостереження (кт **körüş**, т **görüş** спостереження; зустріч, побачення + афікс **-lük**), пор. *Кірюшлю-Бурун* – найвища точка г. Кьоз-Алан (Феодосійська висота) [Суперанская, Исаева, Исхакова 1997, 235], пор. *Козюткан-топчан* біля Великого Каньйона, **burun**;

Кучук-богаз (інакше *Хуш-хая-богаз-бурун*) – **küçük, boğaz**;

Кучук-озень – **küçük, özen**;

Кучук-отар-дере (поряд двічі) – **küçük, otar, dere**;

Лапата-баіри – г. *Лапата*, рум. *lăpatu* шавель, **bayır**;

Лапата-богаз – г. *Лапата*, **boğaz**;

Левка-дере (поряд *Левкан-баіри*) – антр. *Левка*, пор. румейський антр. *Левко* ~ *Левку* [Отин 2000, 83-84] (нг **λευκός** білий, **λεύκα** срібляста тополя), **dere**;

Левкан-баіри (поряд *Левка-дере*) – антр. *Левка* (**λευκός** білий, **λεύκα**), **bayır**;

Ломка-баіри – **bayır**;

Люнкурма-Кая (скеля в ущ. *Ная*) [Рухлов 1915, 295, 297-298], пор. *Аюн-Курма-Кая*;

Ляйля-баіри – ім'я ж. **Lâylâ** ~ **Leylâ** ~ **Leyle** [Озенбашлы 1992, 24], **bayır**;

Магамал-дере – **dere**;

Макрузень-чаір – нг **макр(о)**- великий, довгий, **özen, çayır**;

Мамут-кунья-яйла – ім'я ч. **Mahmut** [Озенбашлы 1992, 25], пор. нг **κοῦνια** колиска, рум. **куни** гойдалка та *Алтин-Бешик*, **yaula**;

Манах-дере (інакше р. *Манаготра*, поряд *Манах-чаіри* [Белянський, Лезина, Суперанская 1998]) – нг **μοναχός**, рум. **монахός** одинокий, нг **μονάχος** одинокий; монах, **dere**;

Манах-чаіри (поряд *Манах-дере*, інакше р. *Манаготра* [Белянський, Лезина, Суперанская 1998]) – **μοναχός** одинокий, **μονάχος, çayır**;

Мандір'я-дере (поряд *Мандір'я-яйла*), пор. *Мандір'я-чаіри* на значній відстані від двох попередніх оронімів – нг **μαντρί** кошара, рум. **мадри** сарай + румейський суфікс мн. **-ия, dere**;

Мандір'я-чаіри, пор. *Мандір'я-дере* та *Мандір'я-яйла* – нг **μαντρί**, рум. **мадри** + румейський суфікс мн. **-ия, çayır**;

Мандір'я-яйла (поряд *Мандір'я-дере*) – пор. *Мандір'я-чаіри* на великій відстані під двох попередніх оронімів – сарай, нг **μαντρί**, рум. **мадри** + румейський суфікс мн. **-ия, yaula**;

Масубура-дере (поряд *Масубура-чаіри*) – **dere**;

Махальдур-баіри (на північний захід від с. Біюк-Узеньбаш), пор. *Махальдур-богази* (на значній відстані від попереднього ороніма) – с. *Махальдур* на Південному березі, **bayır**;

Махальдур-богази, пор. *Махальдур-баіри* (на значній відстані від попереднього ороніма) – с. *Махальдур* на Південному березі, **boğaz**;

Мейля (назва потоку в ущ. *Ная* нижче гирла бокового яру Харавля [Рухлов 1915, 298]), див. *Ная*;

Мейля-чаір – потік *Мейля*, **çayır**;

Месубура-чаіри (поряд *Месубура-дере*) – **çayır**;

Мешанин-чаіри, пор. **meşe** дуб, **çayır**;

Mitic (гора у верхів'ї Бельбеку, в масиві *Оксек*) [Рухлов 1915, 295] – нг **μύτη** ніс, дзьоб, рум. **м(и)ты**, нг **μύτος** великий ніс, пор. **burun** ніс; мис;

Mitic-Текне (джерело на північному схилі г. *Mitic*, див. попередню назву) [Рухлов 1915, 299] – г. *Mitic*, **tekne**;

Mixris-баір – пор. рум. **μκρός** маленький, **bayır**;

Монаготра-озень – рум. ***монахотра** самотня [Білецький 1971, 44], пор. *Манах-дере*

- (інакше р. *Манаготра* [Белянский, Лезина, Суперанская 1998]) та *Манах-чаїри* – нг **μοναχός, μονάχος, ðzen**;
Монаготра-Су (джерело у б. *Монаготра*, див. попередню назву) [Рухлов 1915, 299] – **suв**;
Монастир-хоба (інакше *Іограф-хоба*) – **manastır** < нг **μοναστήρι** монастир, **qoba**;
Музирджинин-хаяси – **qaya**;
Нанзрух-чаїр – **çayır**;
Ная (ущелина біля с. Біюк-Узеньбаш із потоком *Ная*, що бере початок із дж. *Озенін-козю*) [Рухлов 1915, 295, 298], див. *Мейля* – пор. т **пay** ~ **ney** очерет;
Наян-чаїри – водяний потік *Ная*, **çayır**;
Ованес-кош-чаїри – антр. *Ованес*, **qoş** кошара, **çayır**;
Озенін-козю (інакше *Сари-Асан-чокраки*) (в ущелині *Ная* [Рухлов 1915, 295, 297]) – **ðzen, köz**;
Оксек-бурун-баїри (інакше *Оксек-хир, Донга-хая*) – **öksek, burun, bayır**;
Оксек-хир (інакше *Донга-хая, Оксек-бурун-баїри*) – **öksek** високий, **qır**;
Ольмесхир-баїри – **ölmez** безсмертний, **qır, bayır**;
Орта-богаз-бурун (інакше *Боюк-богаз*) – **orta** середній, **boğaz, burun**;
Орта-тюс-яйла – **orta, tüz** плоский, рівний, рівнина, **yayla**;
Орта-хая (інакше *Бойка-хая*) – **orta, qaya**;
Отар-дере – **otar, dere**;
Отар-чаїр – **otar, çayır**;
Панілер-чаїри – прізви. *Пані* біюкузеньбаських татар [Озенбашлы 1992, 46] (пор. нг **паві** вітрило, рум. **пани**) + афікс мн. **-lar, çayır**;
Панія (джерело поблизу ур. *Кільсе-баїр* і головне джерело в яру *Панія-Узень*) [Рухлов 1915, 303, 305] – нг **Παναγία ~ Παναγιά**, рум. **Панаия** Богородиця, Богоматір; церква на честь Богородиці; ікона Богородиці;
Панія-дере (яр, впадає ліворуч в ущ. *Куру-озень* в її середній частині) [Рухлов 1915, 302] – див. попередню назву, **dere**;
Панія-Узень (яр, впадає ліворуч в ущ. *Куру-озень*) [Рухлов 1915, 302] – **Παναγία ~ Παναγιά, ðzen**;
Панія-текне (джерело в яру *Панія-Узень*) [Рухлов 1915, 305] – див. попередню назву, **tekne**;
Панія-чокрак (джерело в яру *Панія-Узень*) [Рухлов 1915, 305] – **Παναγία ~ Παναγιά, çoğraq**;
Патієр-дере (поряд *Патієрлер-чаїри*) – антр. *Pariyer* (пор. нг **παπα-Γιώργης** отець Георгій, ур. *Панаіорі* у с. Коккоз та яр *Панаки-Юрі* у Нікітському саду [Суперанская, Исаева, Исакова 1997, 282, 308]), **dere**;
Патієрлер-чаїри (поряд *Патієр-дере*, див.) – антр. *Pariyer* + афікс мн. **-lar, çayır**;
Папусюк-дере – **dere**;
Пукаді-дере – **dere**;
Рахиджи-Сейдамет-баїри – антр. *Рахиджи-Сейдамет* (ім'я ч. **Rahıcı** – п **rāhi** слуга, раб + **hacı** гаджі, мусульманин, який здійснив прощу до Мекки, та ім'я ч. **Seydahmet** [Озенбашлы 1992, 34]), **bayır**;
Салих-Су (каптоване джерело у кінці нижньої частини с. Біюк-Узеньбаш, “відоме серед мусульман як священне джерело, й до нього приходять прочани здалеку”) [Рухлов 1915, 299], пор. *Саулух-су-дере* – **savlıq ~ savluq** здоров'я, **suв**;
Салих-Су (колодязь між б. *Монаготра* та *Майле*) [Рухлов 1915, 299] – **suв**, пор. *Салих-Су*;
Сари-Асан-чокраки (інакше *Озенін-козю*) – антр. *Sarı Asan* (**sarı** жовтий, ім'я ч. **Hasan** [Озенбашлы 1992, 15]), **çoğraq**;
Сари-чіф-хая – **sarı**, пор. **çift** пара, **qaya**;
Сари-яйла – **sarı** жовтий, **yayla**;
Саулух-су-дере – **savlıq ~ savluq, suв, dere**;
Сейтабла-агани-хоруву – антр. *Seitabla ağa* (ім'я ч. **Seitabla** [Озенбашлы 1992, 33] + **ağa** пан), **qoruv**;

- Сиджак-озень – **sıcaq** гарячий, **özen**;
 Сингурта-баїр (неподалік Сютгурта-чокрак, див.) – **bayır**;
 Сиримларсирт-яр – **sırım** + афікс мн. **-lar, sırt, yar**;
 Сиримлар-чаїри – **sırım** + афікс мн. **-lar, çayır**;
 Сиримчихлар-чаїри – **sırım** + дем. афікс **-çiq**, афікс мн. **-lar, çayır**;
 Сіміоннух-Кую-Су (колодязь між б. Монаготра та Майле, див.) – ім'я ч. **Συμεών** + афікс **-lıq (-luq)**, який утворює від іменних основ іменники зі збірним значенням, що характеризує місце скупчення предметів, названих вихідною основою, – **quyu** колодязь, **su**;
 Смольму-чаїр – **çayır**;
 Софраташ-хаяси – **sofra** обідній стіл (низький і круглої форми), **taş, qaya**;
 Ставал – нг **σταβλος** конюшня, стійло;
 Ставра-байир, пор. Ставра-даги (інакше Чихрись-чаїри) та Стауран-дере – нг **σταυρός**, рум. ставрб хрест, **bayır**;
 Ставра-даги (інакше Чихрись-чаїри), пор. Ставра-байир та Стауран-дере – **σταυρός, dağ**;
 Ставра-дере (поряд Ставра-даги, або Чихрись-чаїри, та Стауран-дере) – **σταυρός, dere**;
 Стура (ліс на захід від с. Кучук-Узеньбаш) [Суперанская, Исаева, Исхакова 1997, 324], пор. Устюра-чаїри – нг **Σωτήρας**, урум. **Sötür** спаситель;
 Счанчих-баїр поблизу с. Татар-Осман (нині с. Зелене) – **sıçançiq** мишеня; урум. **sıçançix** (“мишеня”) – свято, пов'язане з початком польових робіт, яке відбувається на 25 день після Пасхи, **bayır**;
 Сютгурта-чокрак (неподалік Сингурта-баїр) – **süngertaş** пемза (від **sünger** губка < нг **σφουγγάρι** те саме, пор. печ. Сюдюрлю[к]-Кобаси [Суперанская, Исаева, Исхакова 1997, 296]), **çoqraq**;
 Сютра-хая (Сютюр-Кая [Рухлов 1915, 295]) – нг **Σωτήρας**, урум. **Sötür, qaya**;
 Сююр-Кая (бескид) [Рухлов 1915, 305] – **süyrü** гостроконечний, **qaya**;
 Сююру-бурун-баїри – **süyrü, burun, bayır**;
 Тапорин-чаїри – прізви. Тапор біокузеньбаських татар [Озенбашлы 1992, 46], **çayır**;
 Тапчанлар-чаїр – **tapçan** + афікс мн. **-lar, çayır**;
 Татар-дере, пор. Караїм-дере – етнонім **Tatar, dere**;
 Татар-Осман-дере (інакше Ахлаплик, Ахлаплих-дере) – с. Татар-Осман, **dere**;
 Татра-яйласи – **yayla**;
 Ташінек-Текнечек (джерело) [Рухлов 1915, 298] – **taş, inek** корова, **tekne** + дем. афікс **-çek**;
 Таш-чокрак – **taş, çoqraq**;
 Текнечик-чокрак – **tekne** + дем. афікс **-çik, çoqraq**;
 Терен-дере – **teren** глибокий, **dere**;
 Теренчикур-чаїри – **teren, çuqur** яма, **çayır**;
 Топе-чаїр (інакше Хоїляр-хир) – **töpe, çayır**;
 Топечік-баїр – **töpe** + дем. афікс **-çik, bayır**;
 Топузун-хоруву-чаїри, пор. Допус-чаїр – антр. **Topuz**, пор. прізви. **Topuz** татар с. Корбек [Озенбашлы 1992, 46] (кт **topuz** кулька, т **topuz** палиця, булава; дрюк), **qoruv, çayır**;
 Трапезанлих (інакше г. **Trapis** [Белянский, Лезина, Суперанская 1997]) – нг **τραπέζι** стіл; обід, рум. **трапéз** стіл; дошка для тіста, афікс **-lıq**, який утворює від іменних основ іменники зі збірним значенням, що характеризує місце скупчення предметів, названих вихідною основою;
 Тувар-коба – **tuvar** худоба, **qoba**;
 Тюлюк (балка поблизу с. Кучук-Узеньбаш) [Рухлов 1915, 295], пор. Тюннюк-баїр та б. Дулюк поблизу с. Улу-Сала [Рухлов 1915, 268] – пор. т **dülük** захід сонця;
 Тюлюк (джерело у б. Джевізілік-дере, під г. Білікля) [Рухлов 1915, 301], див. попередню назву;
 Тюннюк-баїр, пор. Тюлюк – **bayır**;
 Узенбаш-озені – с. Біюк-Озенбаш та Кучук-Узенбаш, **özen**;
 Узун-чаїр – **uzun** довгий, також пор. прізви. **Uzun** біокузеньбаських татар [Озенбашлы 1992, 46], **çayır**;

- Уксея (джерело у б. Борузбака [Рухлов 1915, 298]) – нг $\text{'o}\xi\upsilon\acute{\alpha} \sim \text{'o}\xi\upsilon\alpha$ бук;
 Улхлар-дере – **uluq** жолоб, водозлив + афікс мн. **-lar, dere**;
 Ускулі-єрі-чаїри – **üsküli** льон < нг **σκου(λ)ί** кужіль, куделя рум. **скулы** льон, **yer, çayır**;
 Ускулі-єр – **üsküli, yer**;
 Устюра-чаїри, пор. *Стура* – нг **σωτήρας**, урум. **Sötür** спаситель, **çayır**;
 Ухане-Дере (урочище на південний схід від с. Кучук-Узеньбаш) [Рухлов 1915, 301] – **dere**;
 Фелі-дере (поряд Фелі-чаїр) – антр. *Фелі?* (нг **φελ(λ)ί** скиба, кусень, пор. поширене прізвище укр. *Скиба*) – **dere**;
 Фідераш-дере біля с. Багатир – нг **φίδι**, рум. **фидзь** змія, нг **ράχη** гірський хребет; косогір, схил (*гори*), рум. **раш** спина, **dere**;
 Фтекнін-баїри (поряд Фтекнін-дере та Фтекнін-чаїри, або Фтекнін-тюбу) – **bayır**;
 Фтекнін-тюбу (інакше Фтекнін-чаїри) (поряд Фтекнін-баїри та Фтекнін-дере) – **tübü**;
 Фтекнін-чаїри (інакше Фтекнін-тюбу) (поряд Фтекнін-дере та Фтекнін-баїри) – **çayır**;
 Фулевата-чаїри – нг **φωλέα ~ φωλιά ~ φωλεός** нора, лігво, лігвище, кубло, барліг, рум. **фул** печера, **фулєя** гніздо + румейський артикль **та, çayır**, пор. *Юрвата-чаїри*;
 Фуліс-богаз – **φωλέα ~ φωλιά ~ φωλεός, boğaz**;
 Фундуклик-дере – **fundıqlıq** зарості ліщини, **dere**;
 Фунтук-чокрак (джерело в ущ. Панія-Узень) [Рухлов 1915, 305] – **findıq** ліщина, **çoqraq**;
 Хайредін-бахча – ім'я ч. **Xayredin** [Озенбашлы 1922, 39], **bağça**;
 Ханли-дере (двічі) – **qanlı** із кров'ю, тобто червоного кольору, **dere**;
 Хапли-дере (поряд Хапли-хая, Каплу-хая, або Алтин-бешик, та Хаплу-хая-коба) (б. Хапли-дере впадає у струмок Ная [Рухлов 1915, 298]) – **qapılı ~ qapulu ~ qapulu** з ворітьми (**qarı ~ qaru** двері, ворота; гірський прохід) – **dere**;
 Хапли-хая (в ущ. Ная [Рухлов 1915, 295]) – **qapılı, qaya**;
 Хаплу-хая-коба – **qapulu** з ворітьми, **qaya, qoba**;
 Хапсіхор-хоруву-чаїри, пор. (рум.) с. *Капсіхор* “Згоріле село” у Південно-Східному Криму, **qoquv, çayır**;
 Харавлі-Текнечек (джерело у яру Харавлі під західним схилом г. Біюк-Таушан) [Рухлов 1915, 298] – **tekne** + дем. афікс **-çek**, пор. *Хараул-хая*;
 Харавля (яр біля дж. *Озенін-козю*, див.) [Суперанская, Исаева, Исхакова 1997, 287];
 Харалма-чаїр (інакше *Хошлар*) – пор. **qara** чорний, **alma** яблуко, **çayır**;
 Харатух-Зейнаб-чаїри – прізви. *Харатавух* біюкузеньбаських татар, ім'я ж. **Zeypen** < а **Zaynab** [Озенбашлы 1992, 20, 46], **çayır**;
 Хараул-хая – **qaravul** сторожа, **qaya**;
 Харга-бурун-баїри – **qarğa** ворона, **burun, bayır**;
 Хардіс-баїри, пор. *Кардіс-дере* – **bayır**;
 Хатмер-текне-чокрак – **qatmer** складка, шар; шаруватий; вид листкуватого пирога, **tekne, çoqraq**;
 Хаячих-чаїр – **qaya** + дем. афікс **-çiq, çayır**;
 Хвелі-Кая ~ Х'єлі-Кая [Рухлов 1915, 295], див. наступні назви – **qaya**;
 Хвелі-Текнечек (на південному схилі г. *Mitıs*, див.) [Рухлов 1915, 298] – **tekne** + дем. афікс **-çek**;
 Хвелі-текне-чокрак (поряд Х'єлі-баїри та Х'єлі-хаясин-тюбе) – **tekne, çoqraq**;
 Х'єлі-баїри (поряд Хвелі-текне-чокрак та Х'єлі-хаясин-тюбе) – **bayır**;
 Х'єлі-хаясин-тюбе (поряд Х'єлі-баїри та Хвелі-текне-чокрак) – **qaya, түbü**;
 Хирлар-баїри (поряд Хирлар-яр) – **qır** + афікс мн. **-lar, yar, bayır**;
 Хирлар-дере (двічі) – **qır** + афікс мн. **-lar, dere**;
 Хирларин-хири (поряд Хирларин-чаїр) – **qır** + афікс мн. **-lar, qır**;
 Хирларин-чаїр (поряд Хирларин-хири) – **qır** + афікс мн. **-lar, çayır**;
 Хирлар-яр (поряд Хирлар-баїри) – **qır** + афікс мн. **-lar, yar**;

- Хойданин-баїри (поряд Хойданин-хири) – антр. *Хойда?*, **bayır**;
 Хойданин-хири (поряд Хойданин-баїри) – **qır**;
 Хойляр-хир (інакше *Топе-чаїр*) – **qoy** вівця + афікс мн. **-lar, qır**;
 Хорулар-чаїри – **qoruv** + афікс мн. **-lar, çayır**, пор. ліс *Хорулар* біля с. Махульдур [Суперанская, Исаева, Исакова 1997, 326];
 Хор-чаїр – пор. прізви. *Qor* у татар с. Корбек [Озенбашлы 1992, 46] (**qor** жар, присок);
 Хоша-дере – **hoşâ** яка краса!, **dere**;
 Хошлар (інакше *Харалма-чаїр*) – **qoş** кошара + афікс мн. **-lar**;
 Хошлар-чаїри – **qoş** кошара + афікс мн. **-lar, çayır**;
 Хоянчих-баїри – **qoyan** заєць, дем. афікс **-çiq, bayır**;
 Хура-фелля-яїласи – **felâh** спасіння; щастя, **yala**;
 Хуш-хая (двічі) – **quş** птах, **qaya**;
 Хуш-хая-баїр (інакше *Кічік-Озенбаши-хая*) – **quş, qaya, bayır**;
 Хуш-хая-богаз-бурун (інакше *Кучук-богаз*) – **quş, qaya, boğaz**;
 Чаан-Баїр (балка) [Рухлов 1915, 305] – **bayır**;
 Чалихнин-чаїри – прізви. *Чалих* біюкузеньбаських татар [Озенбашлы 1992, 46] (**çalıq** жвавий, меткий, прудкий);
 Чамних-чаїр (інакше *Янги-даг*) – **çamlıq** сосняк, **çayır**;
 Чапул-Мустафа-баїри – антр. *Чапул-Мустафа* (ім'я ч. **Mustafa** [Озенбашлы 1992, 28]) (**çapul** грабунок, розбій), **bayır**;
 Чатал-хая – **çatal** розвилка, розвиллина, розсоха; з розвилиною, розсохуватий, **qaya**;
 Черчеля-яїласи – **yayla**;
 Чихрись-дере (поряд *Чихрись-чаїри*, або *Ставра-даги*), пор. дж. *Карись-Дірись* у яру Су-Аханде басейну руч. Єні-Сала, правої притоки Бельбеку [Рухлов 1915, 313] – **dere**;
 Чихрись-чаїри (інакше *Ставра-даги*; поряд *Чихрись-дере*) – **çayır**;
 Чобан-Асанин-чаїри – антр. *çoban Asan* (**çoban** чабан, прізвище *Çoban* біюкузеньбаських татар, ім'я ч. **Hasan** [Озенбашлы 1922, 15, 46]), **çayır**;
 Чоїнлер-чаїр – антр. *Çoyn*, пор. прізвище *Çuyn* у караїмів [Караимско-руско-польский словарь, 679] + афікс мн. **-lar (çoyun** чавун; казан), **çayır**;
 Чокрак (джерело неподалік ущ. *Куру-озень*) [Рухлов 1915, 305] – **çoqraq**;
 Чок-су (джерело з озерцем *Чок-Су* під г. *Хуш-Кая* [Рухлов 1915, 301]) – **çoq** багато, **su**;
 Чукур-Чаїр (джерело під г. Оксек) [Рухлов 1915, 299] – **çuqur, çayır**;
 Шейтан-дере (ущелина поблизу с. Біюк-Узеньбаш) [Суперанская, Исаева, Исакова 1997, 289] – **şeytan** чорт, диявол, сатана, **dere**;
 Шорі-дере (поряд *Шорі-чаїр* та *Шорілер*), пор. б. *Шор* (впадає в р. Шелен) [Суперанская, Исаева, Исакова 1997, 290], г. *Шуврі-Кая* ~ *Шурінін-Кая* поблизу Карасу-Базара [Белянский, Лезина, Суперанская 1998]) – **dere**;
 Шорі-чаїр (поряд *Шорі-дере* та *Шорілер*) – **çayır**;
 Шурбайи-баїр – **bay** бай, багатий, **bayır**;
 Юкари-майле – **yuqarı** верхній, **mayle**;
 Юксек-кир – **yüksek** високий, **qır**;
 Юрвата-чаїри – **çayır**, пор. *Юртуз-чаїр* та *Фулевата-чаїри*;
 Юрка-чаїри – **çayır**;
 Юртуз-чаїр – **çayır**, пор. *Юрвата-чаїри*;
 Яїлалар-етегі – **yayla** + афікс мн. **-lar, etek**;
 Яїлларин-етеклері – **yayla** + афікс мн. **-lar, etek** + афікс мн. **-lar**;
 Яїля-тюбу-чаїри – **yayla, tübü, çayır**;
 Яман-дере – **yaman** поганий, **dere**;
 Яман-Таш-Дере [Рухлов 1915, 299] – **yaman, taş, dere**;
 Яман-Таш-текнечек (джерело у б. *Яман-Таш-Дере*) [Рухлов 1915, 299] – **yaman, taş, tekne** + дем. афікс **-çek**;
 Яман-таш-хая – **yaman, taş, qaya**;
 Яман-яїла – **yaman, yayla**;
 Янган-тав-чаїри – **yanğan** горілий, **tav, çayır**;

Янги-даг (інакше *Чамних-чаїр*) – **yañi** новий, **dağ**;
Яніс-чокрак (джерело в саду Ассан-Єя) [Рухлов 1915, 302], пор. наступну назву – **yañğiz** один, єдиний, окремих, одинокий, **çoqraq**, пор. *Яніс-чаїри*;
Яніс-чаїри, пор. попередню назву – ім'я ч. **Γιάννης, çayır**;
Яни-майле-баїри – **yañi, mayle, bayır**;
Япрахли-голь-богаз (інакше *Аутка-богаз-сокак, Іограф-богаз, Копек-богаз, Фуліс-богаз*) – **yapraqlı** з листям, **köl, boğaz**.

* * *

Гірський ландшафт округи обумовив у топоніміконі велику кількість оронімів, утворених за допомогою відповідних орографічних термінів: **alan, bayır, boğaz, burun, çuqur, dağ ~ tav, dere, endek, qarı ~ qaru, qaya, qır, qoba, sırtım, sırt, soqaq, tarçan, taş, töbe, tüz, tüp, yayla, yer, камποπουλο, катаррачі, тоўрла, раш, Фул**.

Ороніми *Козюткан-топчан, Караул-кая, Курушлюк-бурун* є назвами узвищ, на яких містилися сторожові пункти.

До складу кількох топонімів входять місцеві назви гірських порід: **qatmer, süngertaş** та **yaman taş**.

До складу назв численних річок, потоків, джерел і різних водоймищ входять гідрографічні терміни: **çeşme, çoqraq, göl, özen, özenbaş, köz, quyu, savlıq suv, suv, tekne, βρύση, згадь**.

У топонімах, пов'язаних із рослинним світом, відбиті такі терміни: **çamlıq, findıq, findıqlıq, karağaç, kögemlik, 'oğza, лапату**.

У назвах географічних об'єктів засвідчені представники фауни: ссавці (**borsıq ~ bor-suq, qoyan, tavşan**), птахи (**bödene, qarğa, quş**) та риба: (**alabuğa**).

Деякі топоніми утворені від ойконімів *Аутка, Багатир, Істіля, Махульдур і Татар-Осман* – назв навколишніх сіл. Оскільки село Капсіхор ('Згоріле село') розташоване у південно-східній частині Криму, то можливо, що назва *Капсіхор* належить місцевому згарищу.

Селяни займалися (1) садівництвом, про що свідчать назви садів та численних чаїрів, (2) рільництвом і (3) скотарством. Названі сфери господарства знайшли відображення в топонімах, до складу яких входять відповідні терміни: (1) **almalıq, aşılama, aşılamacı, bağça, sevizlik, çayır, qoquv, κήπος, вравлєя**; (2) **üşküli**; (3) **çoban, egrek, qoş, otar, pi-çen, мантрі, σταύλος**.

Імена багатьох урочищ пов'язані з існуючими чи частіше колишніми житловими (**mayle**), господарськими (**ambar, endek, quyu, uluq, мантрі, σταύλος**) та храмовими спорудами (**cuma, cuma camı, kilse, manastır; Ευγράφης, Παναγία, Σωτήρας** – у їхню честь було побудовано каплицю або церкву), священними місцями (**evliya, σταυρός**), проведенням народних гулянь і обрядів (**siçançiq, κοώνια**).

Для топонімікону округи характерні власницькі назви чаїрів і садів, оформлені, як правило, ізафетною конструкцією: ім'я власника в родовому відмінку на **-nıñ** + відповідний господарський термін у формі приналежності на **-(s)**. Власницькі топоніми зберегли багато антропонімів (особові імена, прізвища та прізвиська): *Аваджан, Алісі, Алім, Аптах, Аталік, Ашламаджи, Базир'ян, Бай-Куртсеїт, Бай-Мустафа, Балабан, Бонапарт, Джібер, Донус, Калбас, Курті ~ Хурті, Куртсеїт, Левка, Ломка, Ляїля, Манах, Музирджи, Ованес, Пані, Папієр, Рахиджи-Сеїтабла, Сеїтабла-ага, Сейдамет, Сіміон, Сари-Асан, Тапор, Топуз, Фелі, Фтек, Харедін, Харатух-Зейнеб, Хор, Чалих, Чапул-Мустафа, Чобан-Асан, Чоїн, Юрка, Юртуз, Яніс* тощо. Антропоніми можуть містити в собі титуди чи вказувати на соціальний стан або рід занять: *Алі-паша, Бай-Куртсеїт, Чобан-Асан*.

Характерні особливості географічних об'єктів (форма, величина, довжина, ширина, висота, глибина, кількість, колір, температура, орієнтація, відносні вік або розташування) мотивують означення об'єкта, виражене прикметником (**artna, büyük – küçük ~ kü-çük, çatal, çoqi, deren ~ teren, öksek, qanlı, qara, qaplı, qurth, quru, sarı, sıcak, süyrü, uzun, yaman, yañi, yapraqlı, yukarı – orta – aşağı**), дієприкметником (**işlegen, ölmez, yan-ğan, yıqağan**), числівником (**eki, beş**).

В окремий клас можна виділити метафоричні омоніми – назви скель, каменів, гір, узвиш, ущелин, що асоціюються з різними предметами (*Софраташ-хаяси, Трапіс*), тваринами (*Біюк-Таушан, Донуз-бурун, Ташінек-Текнечек, Фідераш-дере, Хойляр-хир*), нечистою силою (*Джин-баїр, Джин-хая, Копек-богаз, Шейтан-дере*).

Результати аналізу історичного топонімікону округи сіл Біюк-таКучук-Узеньбаш дозволяють дійти висновку, що тюркська топонімія округи містить чимало субстратних грецьких (румейських) елементів. Це географічні та релігійні терміни й численні антропоніми, що не пояснюються з тюркських мов, бо успадковані з епохи, коли узенбаські уруми ще вживали румейські говірки. Особливо показовим є румейський суфікс *-ия*. Цікаво зазначити, що узенбаський топонімікон містить грецькі слова, відсутні в сучасних румейських говірках Надазов'я. Уруми і румеї належать до одного етносу, який сформувався у Криму у візантійську епоху, і являють собою дві етнографічні групи єдиного етносу, які мають спільну етнічну самосвідомість і спільну самоназву на різних ідіолектах.

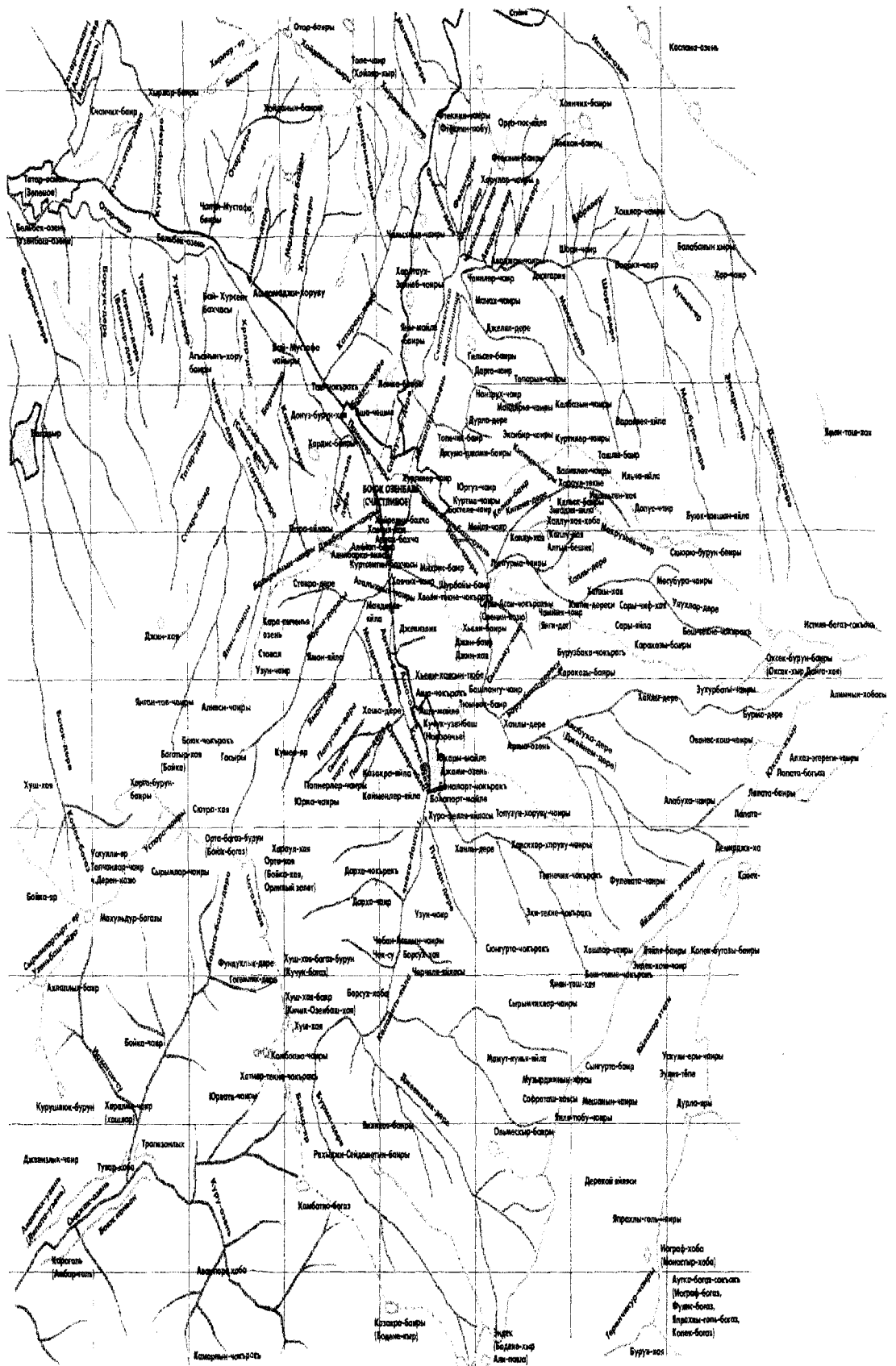
СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- а – арабська (мова)
- антр. – антропонім
- г. – гора
- гал. – галявина
- дг – давньогрецька (мова)
- дем. – демінутивний
- дт – давньотюркська (мова)
- ж. – жіночий
- кт – кримськотатарська (мова)
- мн. – множина
- нг – новогрецька (мова)
- п – перська (мова)
- прізви. – прізвище, прізвисько
- р. – ріка
- рос. – російська (мова)
- рум. – румейська (мова)
- с. – селище, село
- ск. – скеля
- т – турецька (мова)
- тюрк. – тюркські (мови)
- укр. – українська (мова)
- ур. – урочище
- урум. – урумська (мова)
- ущ. – ущелина
- хр. – хребет
- ч. – чоловічий

¹ Висловлюю щиро подяку Енверу Абдуллаєву (Озенбашли) за люб'язно надіслані мені свого часу картосхему та укладений ним словничок кримськотатарських імен. Саме ці матеріали спонукали мене до написання статті.

ЛІТЕРАТУРА І ДЖЕРЕЛА

- Арабско-русский словарь** / Сост. Х.К. Баранов. 3-е изд. Москва, 1962.
- Араджиони М.А.* **К вопросу о некоторых концепциях этногенеза тюркоязычного позднесредневекового христианского населения Юго-Западного Крыма** // История и археология Юго-Западного Крыма. Сб. науч. трудов Бахчисарайского гос. ист.-культ. зап. Симферополь, 1993.
- Араджиони М.А.* **Греки Крыма и Приазовья: История изучения и историография этнической истории и культуры (80-е гг. XVIII в. – 90 гг. XX в.)**. Симферополь, 1999.
- Белянский И.А., Лезина И.Н., Суперанская А.В.* **Крым. Географические названия: Краткий словарь**. Симферополь, 1998; Приложение: Топонимическая карта Крыма (1:50 000) на 61 листе.
- Бертъе-Делагард А.Л.* **Исследование некоторых недоуменных вопросов средневековья в Тавриде**. Одесса, 1914.
- Білецький А.О.* **Гідронімія кримського півострова (грецький шар)** // Питання гідроніміки. Київ, 1971.
- Бушаков В.А.* **Лексичний склад історичної топонімії Криму**. Київ, 2003.
- Гаркавец А.Н.* **Тюркские языки на Украине (развитие структуры)**. Киев, 1988.
- Гаркавец О.М.* **Уруми Надазов'я. Історія, мова, казки, загадки, прислів'я, писемні пам'ятки**. Алма-Ата, 1999.
- Гаркавец О.М.* **Урумський словник**. Алма-Ата, 2000.
- Гафуров А.* **Имя и история: Об именах арабов, персов, таджиков и тюрков. Словарь**. Москва, 1987.
- Дервиш Мустафа огьлу Аджи Нурий эфенди ве Белянский Игорь.* **Харита: Озенбаш ве этрафындаки тарихий ерлерининь адларыны** / Ресимлер Энвер Озенбашлынынь архивден алынды. 2003.
- Камеральное описание Крыма 1784 года. Продолжение № 2: Ведомость, какие именно состоят в Крымском полуострове каймаканствы, кто именно в котором каймаканом состоит, сколько в каждом каймаканстве кадылыков, а во всяком кадылыке сколько деревень. Декабря 17-го дня 1783-го года // **Известия Таврической ученой архивной комиссии**. 1888. № 6.
- Караимско-русско-польский словарь**. Москва, 1974.
- Крымскотатарско-русский словарь**. Св. 20 тыс. слов / Сост. С.М. Усеинов. Тернополь, 1994.
- Новогреческо-русский словарь** / Сост. И.П. Хориков, М.Г. Малев. Москва, 1980.
- Озенбашлы Энвер Мемет оглу (Э.М. Абдуллаев).* **Къырымтатар адлары. Лугъат (Крымскотатарские имена. Словарь)**. Акъмесджит, 1992.
- Отин Е.С.* **Топонимия приазовских греков (историко-этимологический словарь географических названий)**. Донецк – Мариуполь, 2000.
- Персидско-русский словарь**. 3-е изд. / Сост. Б.В. Миллер. Москва, 1960.
- Румейско-русский и русско-румейский словарь пяти диалектов греков Приазовья** / Сост. А.А. Диамантопуло-Рионис, Д.Л. Демерджи, А.М. Давыдова-Диамантопуло, А.А. Шапурма, Р.С. Харабадот, Д.К. Патрича. Мариуполь, 2006.
- Список населенных мест Российской империи. Т. 41: Таврическая губерния**. Санкт-Петербург, 1865.
- Суперанская А.В., Исаева З.Г., Исхакова Х.Ф.* **Топонимия Крыма. Т. 1, ч. 1–2**. Москва, 1997.
- Турецко-русский словарь**. 48 тыс. слов. Москва, 1977.
- Хайсер С.* Байдар – край цветущих садов // **Голос Крыма**. № 11 (539) от 13 марта 2004 г.

Історичні топоніми округи кримських сіл Біюк- та Кучук-Узеньбаш [Озенбаш адларыны - 2003]